

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅԱԳԵՏԸ(*)

ԻՆՏԵՎՅՍ ՀԱՅԵՐԷՆ ՍՈՎԵՏԱՅ

Գլխավորական անյառ գետններուն վրայ աշխատելու ձեռնարկող դպրագէտը իր վերջին հանգրուանին կը հասնի շարք մը պարագաներու բերումով, որոնք իրաւունք տալու և արդիւնք բերելով հանգերձ՝ յաճախ զուտ պատահական գէտքերէ յառջ կուգան և ուղղութիւն մը կ'առնեն։ Դաւով իմ պարագային՝ Կովկասեան իրաց շուրջ իմ շահագրգռութիւնս բնականօրէն ծնունդ առաւ Բիւզանդական պատմութեան մասին իմ նախկին հետաքրքիր վերաբերմունքէս։

Հարվըրտ Համալսարանի աւարտական աշխատանքներու միջոցին մեծագոյն բարեախտութիւնն ունեցայ մտերմօրէն ընկերանալու ատեն մը Փրոֆ. Եղուարդ Մէլերի հետ, որ Պերլինի Համալսարանին հին պատմութեան փրոֆէսէօրն էր, և որուն ներշնչող անձնաւորութիւնը մղեց զիս գէտի պատմութեան դաշտը, ուժացնելով զիս յոյն և յատին բանասիրութեան հանդէպ իմ նախկին հետաքրքրութիւնէս։ Արդէն նոյն իսկ Դաւիթբորնիայի համալսարանի շրջանաւարտութիւնս կանխող օրերուն, մեծ հետաքրքրութիւն արթնցած էր իմ մէջ Բիւզանդական նութիւնը շուրջ փրոֆէսէօրին ազդեցութեան արդիւնքն այն եղաւ որ Բիւզանդական պատմութեան դաշտը նստուեցայ բոլորովին։

Եւրոպայի վրայ եղաւ ուստիքն սովորելու սկիզբ, ինչ որ անհրաժեշտ է բոլոր Բիւզանդագէտներու համար։ Եւ որովհետեւ երկու տարի պիտի անցընէի Եւրոպայի մէջ՝ առնէն աւելի գործնական թուեցաւ ինձի Ռուսիա երթալ, ծանօթանալ այդ մարզի դպրագէտներուն, և միևնոյն ատեն լեզուն ալ սովորիլ։

(*) Ամերիկացի հայագէտ Փրոֆ. Ռ. Բ. Պէլքս մասնաւորապէս Սիոնի համար գրեց այն տեղեկութիւնները, որ 1927ի ձմեռը այցելեց Երուսաղէմ, Ս. Յակոբի Զեռագրաց Մատենադարանի մէջ հետազոտութիւններ ընելու համար։ Ծ. Ի.

Հարվըրտ եղած ատենէն՝ շատ հրապուրեալ էր Փրոֆ. Ա. Ա. Դուլինի գաւաթաւորութիւններով Մերձասոր Արեւելքի խնդրոյն շուրջ, և մասնաւորապէս այն տեղեկութիւններէն՝ զորս կուտար ան Հայաստան ըրած իր մէկ այցելութեան և դէպի Արարատի գագաթը իր կատարած վերելքի մասին։ Ուստի որոշեցի Սան Պետերսբուրկ երթալ Կովկասի ճանապարհով, և իմ յարգոյ ուսուցիչս գերագանցել լեռնային արշաւանքներով։ 1911 թուականին Օգոստոս և Սեպտեմբեր ամիսները Կովկաս անցուցի և այդ միջոցին ձեռք բերեցի ճաշի մէջ իմ մէջ աճեցուն փափաք մը հաղորդ բերելու հայերէնին՝ որուն Բիւզանդական ուսումնասիրութիւններու համար կարեւորութիւնը գագաթն էր արդէն։

Սան Պետերսբուրկ հասնելէ ետք սկսայ հայերէն սորվիլ նախ Ն. Կ. Ազոնցի, և յետոյ Փրոֆ. Ն. Ի. Մատի հետ։ Այս վերջին դպրագէտին ահապին հմտութիւնը և ուժեղ անձնաւորութիւնը անջնջելի ապաւորութիւն մը թողուցին վրաս, և Ամերիկայ վերադառնալէս ետքը (1912 Օգոստոս) իմ հայերէնի աշխատանքներս շարունակեցի, և մօտէն հետեցայ ուսուցչիս հրատարակութիւններուն։

1914ի գարնան՝ իմ հաշտոյս Ռուսիա գացի շարունակելու համար իմ հետազոտութիւններս և ուսումնասիրութիւններս այս անգամ ալ սկսայ Փրոֆ. Ն. Մատէն վրացերէն սովորիլ։ Ան ինձի խորհուրդ տուաւ որ բնագիր մը ընտրեմ և անոր վրայ աշխատիմ, զայն ի վերջոյ հրատարակելու նպատակաւ։

Եւրոպայի երեք տարիները Պետերսբուրկ կեցայ ամբողջովին՝ բացի 1916ի գարնան երեք ամիսներէն՝ երբ Ամերիկայ այցելեցի և Հարվըրտ Համալսարանէն Վաշինգթոն ֆէլոշիպայութեան աստիճանս ստացայ։

Հետաքրքրութիւնս աստիճանաբար աւելի գրական խնդիրներու շուրջ դարձաւ, և կեդրոնացաւ թարգմանութեան և ոճի

խնդիրներուն վրայ: Մագիստրոսութեան քննութիւններու մէկ մասը Հայերէն և Վրացերէն Գրականութեան վրայ պատրաստեցի: 1918ի Մարտին Բեթրօկրատ, և ապա Կովկաս զրկուեցայ Ռուսական Գիտութեանց Կաճառին կողմէ՝ վրացերէն ձեռագիրներ քննելու պաշտօնով: Ութրանիոյ քառասուն վիճակը և պատերազմի վերջանալուն տակ նուազապէս իւրեր հարկադրեցին զիս երկու տարի մնալ Թիֆլիս, ուր շարունակեցի հետազոտութիւններս, ապուստ շահելու հարկէն յառաջ եկած ալլազան զբաղումներէս աւելցած ազատ միջոցներուս:

Կովկաս մնալուս ատեն ուշադրութիւնս գրական մասնաւորապէս այն խնդիրները՝ որոնք կապ ունէին Սուրբ Գիրքի վրացերէն թարգմանութեանց հետ: Ամենահին թարգմանութիւնները (versions) բոլորն ալ հայերէնէ կատարուած են, և շատ աւելի նախնական բնագիր մը կը ներկայացնեն քան գոյութիւն ունեցող հայերէն Ձեռագիրները: Ի սկզբան Հին Կտակարանը հետազոտութիւններուս կեդրոնն էր ինծի համար, բայց յետոյ նոր Կտակարանն ալ տեղ ունեցաւ անոր քով: 1920ին Ամերիկա վերադարձայ և աւագ ուսուցիչ և դաստիարակ եղայ: յետոյ ալ (1922ին) պատմութեան փրօֆէսէօրի օգնականի պաշտօն ստացայ Հարվըրտ Համալսարանին մէջ:

Թէպէտ աշխատութիւններէս մեծ մասը վրացերէնի վրայ կեդրոնացած է, սակայն հայկական նիւթերու օգտագործումը էական եղած է ատոնց բոլորին համար: Հետեւաբար ստորեւ կը զննեմ ցանկը այն նիւթերուն՝ որոնք գոնէ մասամբ հայկական նիւթերու մասին կը խօսին:

(Սիոն, 1928 Ապրիլ-Մայիս, էջ 147-148):

1915. Աբելեւան Հոգեւոր Կոյնքի Կառավարութեան Հրէաներու հետ ունեցած յարաբերութեանց վրայ, 602-630 Յ. Ք. Խրիսթիանութիւն Վստոյք, հատոր 3, էջ 162-194 (նուսերէն):

1918. Սուրբ Սիւրբաբի Նիւնիցիւն Պատմութեան Հայերէն Թարգմանութեան Բաժնի վրայ (նուսերէն). նոյն անգ, հատոր 6, էջ 142 չէ:

1921. Հին Կառավարութեան վրացերէն Թարգմանութեան վրայ, Մոսկուայի Հնագիտական Ընկերութեան Կովկասեան Բաժնի Տեղեկագրին մէջ. հատոր 6, էջ 1-40 (նուսերէն): Ասոր վերաքննեալ մէկ անգլիերէն թարգմանութիւնը հրատարակուեցաւ Հարվըրտի Աստուածաբանական Հանդէսին մէջ. 19, (1926), էջ 271 չէ:

1922. Վերանորոգութեան Յ. Միլլերի Հայ Աւերաբնութեան, Հարվըրտի Աստուածաբանական Հանդէսին մէջ. 15, էջ 299-303:

1926. Չարբար Ներսէսի վրացերէն Թարգմանութեան վրայ Չարբարի Չարբարի, Հարվըրտի Աստուածաբանական Հանդէսին մէջ. 19, (1926), էջ 299-375:

Նիւնիցիւն Ներսէսեան Քաղաքի վրայ գրած ճառին վրացերէն բնագրին մէկ հրատարակութիւնը, որուն մէջ սոյն գրուածքին հայերէն և եգիպտերէն (չպտերէն) կտորները ալ հրատարակուած են: Հայերէն կտորները առնուած են Փարիզի, Վենետիկի և Երուսաղէմի Ձեռագիրներէն: — Ինչ ինչ ուրիշ յօդուածներ ալ կան, որոնք հայկական յատուկ ուսումնասիրութեանց դաշտին սահմանէն դուրս իյնալով՝ զանց առնուած են հոս:

Թրգմ. Ն. Ս.

ROBERT P. BLAKE

